

УДК 378.013:41

DOI: 10.31723/2524–0447–2018–27–2–336–345

Чжан Сянюн

*<http://orcid.org/0000–0001–6229–8082>,
аспірант кафедри образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
akosorich@gmail.com*

РОЛЬ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПІАНІСТІВ

***Мета дослідження** — визначити роль пізнавальних психофізіологічних процесів у контексті розвитку виконавської майстерності піаністів. **Методологія дослідження.** Для реалізації мети в роботі використано комплекс взаємопов'язаних методів: аналітичний — для обробки й аналізу наукової літератури за темою дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів з філософії, культурології, мистецтвознавства, психології, які висвітлюють теорії та концепції пізнавальних психофізіологічних процесів щодо формування виконавської майстерності піаністів; узагальнення — для систематизації ключових понять статті, концептуальних положень та результатів; мистецтвознавчий — для усвідомлення сутності виконавської майстерності піаністів. **Наукова новизна** полягає у визначенні психофізіологічних пізнавальних процесів піаністів у контексті формування виконавської майстерності; визначенні кожного психофізіологічного пізнавального процесу в оволодінні виконавською майстерністю, враховуючи індивідуальний рівень розвитку, що уможливило вплив на використання виконавцем індивідуальних потенційних можливостей у швидкому досягненні своєї мети. **Висновки.** Пізнання об'єктивної дійсності, а також життя людини здійснюється за допомогою психофізіологічних процесів в їх єдності. Однак серед них є більш складні і менш складні. Кожен з пізнавальних психофізіологічних процесів має свої якості та закономірності і може виступати у психічній діяльності як провідний або як допоміжний. Перспективним напрямом подальших розвідок за вказаною тематикою ми вважаємо детальне дослідження тих видів психофізіологічних процесів, від яких залежить виконавська майстерність піаністів.*

***Ключові слова:** музика, піаністи, виконавська майстерність, психофізіологічні основи підготовки музиканта, пізнавальні психофізіологічні процеси.*

Zhang Xiangyong, post-graduate student at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

The role of cognitive psycho-physiological processes in the context of the development of performing pianists' skills

The purpose of the research is to determine the role of cognitive psychophysiological processes in the context of the development of pianist performing skill. **The methodology of the research.** For the implementation of the purpose in the work used a set of interrelated methods: analytical — for processing and analysis of scientific literature on the topic of the study of domestic and foreign authors on philosophy, cultural studies, art studies, psychology, which cover the theory and concepts of cognitive psychophysiological processes in the formation of an executive mastery of pianists; generalization — to systematize key concepts of the article, conceptual provisions and results; art studies — to understand the essence of the performing arts of pianists. **Scientific novelty** is to determine the psycho-physiological cognitive processes of pianists in the context of the formation of performing skills; the definition of each psycho-physiological cognitive process in the mastery of performing skill, taking into account the individual level of development, which makes it possible to influence the use of the performer's individual potential ability to quickly achieve his goal. **Conclusions.** The knowledge of objective reality, as well as human life, is carried out with the help of psychophysiological processes in their unity. However, among them there are more complex and less complex. Each of the cognitive psycho-physiological processes has its own qualities and regularities and can act in the mental activity as a leading or as auxiliary. A promising direction for further exploration on this topic, we consider a detailed study of those types of psycho-physiological processes on which the performance of pianists depends.

Keywords: music, pianists, performing skills, psycho-physiological bases of training a musician, cognitive psycho-physiological processes.

Чжан Сянйонг, аспирант кафедры изобразительного искусства, музыковедения и культурологии Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макаренка

Роль познавательных психофизиологических процессов в контексте развития исполнительского мастерства пианистов

Цель исследования — определить роль познавательных психофизиологических процессов в контексте развития исполнительского мастерства пианистов. **Методология исследования.** Для реализации цели в работе использован комплекс взаимосвязанных методов: аналитический — для обработки и анализа научной литературы по теме исследования отечественных и зарубежных авторов по философии, культурологии, искусствоведению, психологии, освещающих теории и концепции познавательных психофизиологических процессов по формированию исполнительского мастерства пианистов; обобщения — для систематиза-

ции ключевых понятий статьи, концептуальных положений и результатов; искусствоведческий — для осознания сущности исполнительского мастерства пианистов. **Научная новизна** заключается в определении психофизиологических познавательных процессов пианистов в контексте формирования исполнительского мастерства; определении каждого психофизиологического познавательного процесса в овладении исполнительским мастерством, учитывая индивидуальный уровень развития, что позволяет влиять на использование исполнителем индивидуальных потенциальных возможностей в быстром достижении своей цели. **Выводы.** Познание объективной действительности, а также жизнь человека осуществляется с помощью психофизиологических процессов в их единстве. Однако среди них есть более сложные и менее сложные. Каждый из познавательных психофизиологических процессов имеет свои качества и закономерности и может выступать в психической деятельности как ведущий или как вспомогательный процесс. Перспективным направлением дальнейших исследований по данной тематике мы считаем детальное исследование тех видов психофизиологических процессов, от которых зависит исполнительское мастерство пианистов.

Ключевые слова: музыка, пианисты, исполнительское мастерство, психофизиологические основы подготовки музыканта, познавательные психофизиологические процессы.

Актуальність теми дослідження. Виконавська майстерність є запорукою якісного виконання музичного твору, при цьому слід зазначити, що єдність музичних здібностей і майстерності забезпечує максимально якісне виконання музичного твору. Рівень майстерності залежить від копіткої праці музиканта-виконавця під постійним керівництвом педагога-наставника, який використовує сучасні та адекватні методи навчання.

Музичні здібності та виконавська майстерність є одними із головних умов якісного та віртуозного виконання твору музикантом-інструменталістом, але зазначені характеристики в свою чергу залежать від поєднання суб'єктивних та об'єктивних факторів. Майстерність формується шляхом рутинної роботи протягом тривалого часу.

Сучасний стан розвитку освітньо-музичного простору характеризується недостатнім рівнем дослідження музичної виконавської майстерності. Є необхідність у вивченні питання структури виконавської майстерності та чинників, які мають детермінований вплив на формування виконавської майстерності, а також психофізіологічних процесів, які впливають на покращення показників, що характеризують виконавську компетентність.

Аналіз наукових джерел, як вітчизняних так і закордонних, таких авторів як В. Білоус, Л. Василевська-Скупа, М. Давидов, В. Кузьмін, В. Роменець, І. Хотенцева та ін., які присвячені дослідженню проблеми виконавської майстерності та її розвитку, розглядають означену проблему через аспект обдарованості, що включає великий спектр задатків, здібностей, більш широке розуміння інтелектуально-творчого потенціалу з урахуванням певних особливостей соціальних аспектів розвитку особистості та психоемоційної еволюції виконавця.

Більшість науковців спрямовують свої дослідження на окремі аспекти проблеми, а саме на формування та становлення інтонаційного слуху, виховання інтонаційної культури піаніста (О. Назарова), становлення та часові аспекти розвитку слухової пам'яті (Ю. Пак), покращення та вдосконалення тембрового слуху (О. Передерій), формування та вдосконалення почуття стилю та музичного мислення (Н. Смирнова), розкриття та розвиток музикальності (С. Фейнберг), формування і посилення мотивації (А. Савельєв).

Аналізуючи літературні джерела, ми виявили відсутність ґрунтовної наукової праці, в якій було б висвітлено проблему розвитку виконавської майстерності піаністів через призму психофізіологічного аналізу, що й визначило вектор нашої роботи.

Мета дослідження — визначити роль пізнавальних психофізіологічних процесів у контексті розвитку виконавської майстерності піаністів.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина на певному відрізку життєвого шляху приймає стратегічне рішення, яке впливає на перспективну професійно-життєву діяльність. Відправним пунктом у прийнятті такого рішення має бути самопізнання та самоусвідомлення свого майбутнього професіоналізму. Перш за все мається на увазі пізнання власних генетично детермінованих можливостей, фізичних та фізіологічних даних, темпераменту, рис характеру, спеціальних здібностей, навичок, властивостей особистості, які обумовлюють ефективність навчання кожної науки, трудової діяльності протягом всього життя. Таємниця успіху в навчанні та трудовій діяльності криється в способі та підході до навчання, виборі сфери професійної діяльності та методів праці. Все згадане базується на досконалому пізнанні самого себе та зроблених практичних висновків. Саме в досконалому пізнанні знаходиться шлях до високопродуктивної праці; з означеного джерела можна отримати вказівки до практичної дії або праці, а також чого слід уникати або запобігати, прогнозувати успіх або поразку,

який трудовий шлях в житті слід обрати, щоб отримати всебічне задоволення від праці та високі професійні результати.

Закони біології та людського суспільства мають одну мету — це досягнення максимальних результатів в діяльності та розвитку. Так професійна діяльність музикантів включає в себе, перш за все, прагнення глибокого переживання музичних творів та музичних образів, високого розуміння музичної матерії, повного віддзеркалення музичного змісту у внутрішньому сприйнятті музики, який необхідно осмислити та засвоїти як цілісний музичний образ, ефективно працювати як виконавець, щоб яскравіше та точніше подати музичний твір, як цілісний музичний образ, що в свою чергу призводить до підвищення ефективності навчання, а саме гри на музичних інструментах та творчості в цілому. Бажання композиторів здобути визнання публіки, слухачів, суспільства стимулює написання музичних творів, які б мали найвищий рівень віртуозності. Максимально швидке та якісне досягнення мети в творчій діяльності композитора чи виконавця можливе за умов адаптації процесів навчання та виховання до психофізіологічних та соціальних можливостей особистості з урахуванням конкретних вимог до майбутньої професійної діяльності та життєвої практики. Формальне та поверхневе навчання зумовлене відсутністю усвідомлення соціально-суспільної локації професійної діяльності, що перешкоджає отриманню максимального результату в трудовій сфері та практичній діяльності [1].

Наприклад, наявність музичного мислення, технічність гри на музичному інструменті, вміння грати гами, пасажі та музичні етюди, знання основ музичної гармонії та її закономірностей, без глибокої зацікавленості в практичній діяльності та взаємодії з виконавчою практикою є характерною рисою ремісника. Слід звернути увагу, що в більшості музичних освітніх закладів готують в основному «ремісників» і лише невеликий відсоток потенційних артистів, який формується на основі самостійності та активності особистості майбутнього артиста [3, с. 19].

Знання психічних та психофізіологічних законів розвитку особистості в поєднанні з потребами майбутньої професії та опрацювання програм фахової підготовки є основою успішного навчання музики. Знання особливостей особистості та її здібностей, як музичних, так і інших, а також методологічного підходу до визначення рівня розвитку здібностей лежить в основі успішного навчання музики [3, с. 25]. Більшість проблем підготовки музиканта можна розв'язати, якщо

спиратися на знання психофізіологічних основ підготовки фахівців у сфері музики, зокрема виконавців (піаністів). Іншими словами, які знання є необхідними для підготовки музикантів з високим рівнем виконавської майстерності. Перш за все, необхідно знати ті фактори чи умови, від яких залежить рівень виконавської майстерності музиканта.

Музика — різновид мистецтва, який корелює з художньою атмосферою епохи та естетично є її віддзеркаленням. Вона має особливу, таємничу та значну силу в формуванні особистості. Саме цей вид мистецтва знайшов своє відображення в педагогічній діяльності видатного композитора Дмитра Кабалевського. Він вважав, що «...музика, як кожне мистецтво, допомагає дітям пізнавати світ та виховує дітей, причому виховує не тільки їх художній смак і творчу уяву, але й любов до життя, до людини, до природи, любов до своєї батьківщини, інтерес і почуття дружби до народів інших країн» [4, с. 89].

Кожна людина чує музику, але сприймає її по-різному, створюючи в уяві різні образи. Під час створення та відтворення музичного твору композитори та виконавці не опікуються власним задоволенням, а виконують свою роботу для всіх, хто може сприйняти, оцінити та розділити ейфорійний стан з композиторами та виконавцями.

Проблема прогнозування музичних досягнень у творчій діяльності є надзвичайно важливою та актуальною з точки зору наукового та практичного підходів, що підтверджується потребою в наукових дослідженнях серед музикантів, як педагогів та і виконавців.

Наукові погляди музикантів-педагогів і системні дослідження науковців у галузі музичного мистецтва вказують на те, що успішність підготовки музиканта залежить від таких факторів [2]: інтелігентність (загальні здібності); музичні здібності; анатомічні властивості; властивості особистості; інтереси; мотивація; суспільно-економічне умовлення; методи учіння та навчання музиці.

Спостерігаючи за людьми, які занурюються в світ мистецтва, а саме в музичну сферу (спів, прослуховування музичних творів, танці, виконання музичних творів на якомусь із музичних інструментів), зазначимо, що деякі з них добре виконують музичні вправи, а деякі набагато гірше; одні мають позитивно виражену реакцію на музичні твори, а інші слабкішу реакцію; емоційне переживання музики в одних людей супроводжується вираженими реакціями, а у других ці реакції можуть бути ледь помітними або навіть носять негативний характер. Хтось сприймає музику глибоко, емоційно але при цьому

важко передає свої відчуття музики словами, а інші відразу готові кожний музичний фрагмент передати словами та провести елементарний музичний аналіз. Так одні люди в музичному континуумі орієнтуються вільно і впевнено, а інші відчують себе в музичному просторі незручно. Для одних музичне мистецтво є найвищою цінністю суспільства, а для інших — це просто вид розважальної діяльності.

Відомо, що досить велика сукупність факторів впливає на мистецько-художньо-музичну діяльність виконавця. Серед факторів (чинників), які в мають вплив на діяльність та успіх музиканта-інструменталіста, більшість науковців-дослідників цієї проблеми виділяють такі фактори: специфічно-музичні здібності; загальна інтелігентність (загальні здібності); властивості особистості; біографічно-середовищні чинники; технологія індивідуальної праці. Жодний із означених чинників не є домінуючим, тобто не визначає ні рівня, ні художньо-мистецької цінності музичних досягнень. Вплив кожного фактора є відносним і залежить від ступеня взаємодії всіх інших факторів між собою [5, с. 41].

Говорячи про виконавську майстерність музиканта, зауважимо, що серед значної кількості факторів, від яких залежить її рівень, варто виділити: технічні засоби гри на інструменті, пізнавальні психічні процеси, емоційно-вольову сферу та індивідуально-типологічні властивості музиканта (характер, здібності, темперамент).

Кожна діяльність, чи то буде живопис, чи адміністративна праця, музика чи механічна обробка матеріалів, архітектура чи землеробство, втягує людину повністю, використовує її психіку та психофізіологічні функції. Немає такої діяльності, з якої можна було б виключити мислення, уявлення, переживання ставлення до її змісту, виконання рухових дій, спостереження того, що і як робиться.

Всі процеси отримування, перероблення інформації, а також реалізація цілей та завдань беруть участь в кожній діяльності [5, с. 74]. Може бути різний їх обсяг, різна роль в окремій дії, але всі ці процеси завжди присутні в будь-якій діяльності, немає їх поза діяльністю. Відсутнє мислення для самого мислення, спостереження, уявлення... самих для себе. Мислення (психофізіологічний процес), яке впорядковує та систематизує, представляє їх окремо, але тільки в плані споглядання з різних сторін на складну систему цілісність людської діяльності протягом життєвого шляху та праці. Якщо немає їх (психофізіологічних та психічних функцій) поза діяльністю, то їх і не може бути і перед нею.

Неможливо, що людина спочатку спостерігає, аналізує, мислить, створює уявний образ та стереотип, а після цього тільки розпочинає на основі отриманих психічних та психофізіологічних матриць діяти, але з самого початку активною, тобто відразу корегує психічні та психофізіологічні матриці дії, тим самим ускладнюючи взаємодію всіх факторів та чинників своєї діяльності. Може бути так, що в одних діях домінує процес мислення, в інших — уява, або маніпулювання, але не може бути так, щоб в дії не було якоїсь з них.

Накопичення знань, навичок та вмій є умовою опанування гри на різних музичних інструментах, в тому числі й на фортепіано. В цьому беруть участь такі основні психічні пізнавальні процеси як відчуття, спостереження, пам'ять, мислення, уява, що завжди супроводжуються увагою [6, с. 83].

Пізнання дійсності, а також життєвий шлях людини здійснюється за допомогою психофізіологічних процесів в їх різних комбінаціях та загальному поєднанні. Серед психофізіологічних процесів є складні і прості. Менш складні — це процеси чуттєвого пізнання, їх ще характеризують як латентні. До них відносяться відчуття та спостереження. Прості психофізіологічні процеси є фундаментом для більш складних процесів (рухливість та лабільність) і зазнають на собі їх вплив. Пізнавальні психофізіологічні процеси базуються на своїх закономірностях, які мають генетичну детермінанту, які зумовлюють психічну діяльність; при цьому пізнавальна діяльність може бути основною або допоміжною.

В музичній діяльності піаніста, як і будь-якого виконавця-інструменталіста, відіграють певну роль всі пізнавальні психофізіологічні процеси. На різних етапах формування виконавської майстерності роль окремих психофізіологічних процесів та властивостей нервової системи і психіки разом з психофізіологічними функціями змінюється. В нашій статті ми не ставили за мету охарактеризувати всі пізнавальні психофізіологічні процеси, їх види і властивості — це завдання для загальної психології та психофізіології. Ми не будемо також розглядати їх значення на початковому етапі навчання гри на інструменті. В подальших наших дослідженнях ми спробуємо звернути увагу на ті види психофізіологічних процесів, їх властивості та закономірності, від яких залежить виконавська майстерність.

Наукова новизна — полягає у визначенні психофізіологічних пізнавальних процесів піаністів у контексті формування виконавської майстерності; визначенні кожного психофізіологічного пізнаваль-

ного процесу в оволодінні виконавською майстерністю, враховуючи індивідуальний рівень розвитку, що уможливує вплив на використання виконавцем індивідуальних потенційних можливостей у швидкому досягненню своєї мети.

Висновки. Аналіз психофізіологічної структури музичних здібностей показав, що вона обумовлюється різними психофізіологічними процесами, в тому числі і пізнавальним, які часто вважаються як здібності. Ми припустили, що значення кожного психофізіологічного пізнавального процесу в оволодінні виконавською майстерністю і знання власного рівня розвитку полягає в тому, що виконавець може не тільки розробити ефективну програму удосконалення своєї майстерності, а й оптимально використати свої потенційні можливості, досягаючи мети швидше та з меншими зусиллями. Перспективним напрямом подальших розвідок за даною тематикою ми вважаємо детальне дослідження видів психофізіологічних процесів, які впливають на формування виконавської майстерності піаністів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус В. П. Психологічні аспекти формування виконавської художньої майстерності: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2005. 16 с.
2. Василевська-Скупа Л. П. Особливості формування творчих здібностей майбутніх вчителів музики у вокальному класі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ; Вінниця: ДОВ Вінниця, 2013. С. 307–310.
3. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста: навч. посібник для вищ. муз. навч. закладів. Київ: Музична Україна, 2007. 240 с.
4. Кабалеvский Д. Б. Воспитание ума и сердца: пособие для учителя. Москва: Просвещение, 1994. 206 с.
5. Максименко С. Д., Ніколенко Д. Ф., Соловйенко В. О., Василичина Т. В. Основи загальної психології. Київ: НПЦ Перспектива, 2008. 256 с.
6. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Київ: Либідь, 2011. 288 с.

REFERENCES

1. Bilous, V. (2005). Psychological aspects of the formation of performing artistic craftsmanship: Extended abstract of candidate's thesis. Kiyiv [in Ukrainian].
2. Vasilevska-Skupa, L. (2013) Features of formation of creative abilities of future teachers of music in the vocal class. *Suchasni informatsiyni tehnologiyi ta inno-*

vatsiyini metodiki navchannya u pidgotovtsi fahivtsiv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemi: Zb. nauk. pr. Kiyiv-Vinnitsya: DOV Vinnitsi., p. 307–310 [in Ukrainian].

3. Davidov, M. (2007). Theoretical bases of the formation of performing skill of the bayanist: teach. manual for higher education muse teach Establishments. Kiyiv: Muzichna Ukrayina [in Ukrainian].

4. Kabalevskiy, D. (1994) The education of the mind and the heart: a manual for a teacher. M. : Prosveschenie, 1994. [in Russian].

5. Maksimenko, S. (2008), Nikolenko D., Solovienko V., Vasilishina T. Fundamentals of general psychology. Kiyiv: NPTs Perspektiva [in Ukrainian].

6. Romenets, V. (2011). Psychology of creativity: teach. manual for students of higher education. Establishments. Kiyiv: Libid [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.09.2018